

C

reative Tourism Model Development through Local Participation: A Case Study of Lan Khoi Sub-district, Pa-Phayom District, Patthalung Province

Duangtida Pattano^{1,*} Jarinee Sae Wong²

Abstract

The purposes of this research were 1) to study tourism resources and local wisdom related to tourism potential of Lan Khoi Sub-district, Pa-Phayom District, Phatthalung province, Thailand; 2) to develop creative tourism model based on local participation; and 3) to create tourism routes for creative tourism within the area. This research was qualitative in nature. Data were collected using interview, group conversation, community survey, and group discussion with representatives from government organizations, Lan Khoi Municipality, tourism entrepreneurs, local leaders, local occupational groups, and local people. Results revealed that Lan Khoi's tourism resources are abundant and can be classified into four categories: history of the community; traditions and festivals conducive to tourism; local products for tourists; and wonderful tourism attractions. In terms of the local wisdom for occupations, it was found that no practices were transferred to the new generation. With regard to the development of creative tourism model in Lan Khoi, tourism attractions, housewife groups, occupational groups could be of great use, and the emphasis should be placed on tourism activities through learning and giving them a trial. For example, the weaving of Lan Khoi cloth, making shadow puppets, and getting to learn about local herbs. Ultimately, these activities would generate tourist interactions with local people and the tourists would be able

¹ Faculty of Management Sciences, Prince of Songkla University, Hatyai Campus

² Faculty of Management Science, Songkhla Rajabhat University

* Corresponding author. E-mail: ajduangtida@gmail.com

to gain authentic experiences. Finally, three linking routes leading to various tourism attractions were constructed. The routes are expected to provide easy access to tourism attractions and enhance tourists' involvement in all kinds of creative tourism activities.

Keywords: creative tourism, tourism resources, local participation

ก

ารพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยชุมชนมีส่วนร่วม: กรณีศึกษา ตำบลลานข่อย อำเภอบำพะยอม จังหวัดพัทลุง

ดวงธิดา พัฒโน^{1*} จารณี แห้วอง²

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาทรัพยากรท่องเที่ยวและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับศักยภาพการท่องเที่ยวของตำบลลานข่อย อำเภอบำพะยอม จังหวัดพัทลุง ประเทศไทย 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยชุมชนมีส่วนร่วม และ 3) เพื่อสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เชื่อมโยงภายในตำบลลานข่อย อำเภอบำพะยอม จังหวัดพัทลุง งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การลงพื้นที่สำรวจ และการประชุมวิพากษ์ โดยมีตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เทศบาลตำบลลานข่อย ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว กลุ่มอาชีพและประชาชนในท้องถิ่นให้ข้อมูล ผลการศึกษา พบว่า ศักยภาพการท่องเที่ยวของตำบลลานข่อยในด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวสามารถแบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ ด้านประวัติศาสตร์ของชุมชน ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี และเทศกาลที่เอื้อต่อการท่องเที่ยว ด้านผลิตภัณฑ์เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยว และด้านแหล่งท่องเที่ยว สำหรับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการประกอบอาชีพนั้น พบว่า ไม่มีการสืบทอดในปัจจุบัน ส่วนการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในตำบลลานข่อยนั้น พบว่า แหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ในตำบล กลุ่มแม่บ้าน และกลุ่มอาชีพต่าง ๆ สามารถนำมาพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยเน้นกิจกรรมการท่องเที่ยวผ่านการเรียนรู้ การทดลองทำ เช่น การทอดผ้าแลนข่อย การแกะหนังตะลุง และการเรียนรู้สมุนไพร ทำให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์กับคนในพื้นที่และก่อให้เกิดประสบการณ์ที่แท้จริงแก่นักท่องเที่ยว ส่วนการสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นั้นสามารถเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวภายในตำบลลานข่อย แบ่งเป็น 3 เส้นทางตามแหล่งท่องเที่ยวที่เอื้อให้นักท่องเที่ยวสามารถร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เหมาะสม

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ทรัพยากรท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมของท้องถิ่น

¹ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

² คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

* Corresponding author. E-mail: ajduangtida@gmail.com

บทนำ

รูปแบบการท่องเที่ยวในอดีตนั้นเน้นการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ (Leisure Tourism) เช่น การท่องเที่ยวทางทะเล (Sun Sand Sea) ต่อมา มีการปรับทิศทางการท่องเที่ยวตามความสนใจเฉพาะด้าน หรือพิเศษ (Special Interest Tourism) เช่น การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ (Health Tourism) การท่องเที่ยวเพื่อการกีฬา (Sports Tourism) การท่องเที่ยวแบบผจญภัย (Adventure Tourism) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Arjo-tourism) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Eco-tourism) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) และ การท่องเที่ยวเพื่อการประชุม สัมมนา และนิทรรศการ (MICE) เป็นต้น และจากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเดินทางของนักท่องเที่ยว ทำให้จากเดิมที่เน้นการท่องเที่ยวชายหาด (Beach Tourism) เปลี่ยนไปสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) และการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โดยเน้นให้ความสนใจในวัฒนธรรม และการเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ หรือโบราณสถานต่าง ๆ และปัจจุบันเป็นยุคของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) (Intarakumnerd, Chairatana, Phruksaphong, & Tangtrakul, 2010) อีกทั้งมีการเสนอโครงการ “เครือข่ายเมืองสร้างสรรค์” (The Creative Cities Network) ปี พ.ศ. 2547 (ค.ศ. 2004) โดยองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) เพื่อส่งเสริมการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (Creative Industries) ที่จะนำไปสู่รูปแบบใหม่ของความร่วมมือในระดับนานาชาติ ในภาคประชาชน เอกชน สาธารณะ และประชาคม ทำให้เกิดการสร้างการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ (Creating New Tourism Opportunities) เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถเกิด

ประสบการณ์จากการท่องเที่ยวทั้งการรับและการเข้าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมเมืองนั้น ๆ ทั้งวัฒนธรรมในลักษณะที่จับต้องได้และเป็นนามธรรม (Tangible and Intangible Cultural) (Wisudthiluck, 2011)

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นั้นเป็นรูปแบบใหม่ ยังไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลายมากนักในประเทศไทย มีเพียงแต่บางหน่วยงานที่ให้ความสำคัญ ในกลุ่มของผู้ประกอบการด้านธุรกิจการท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยว นั้นยังไม่รู้จักมากนัก อาจเป็นเพราะความไม่ชัดเจนขององค์ความรู้ในด้านรูปแบบการท่องเที่ยว และการระบุทรัพยากรการท่องเที่ยวของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ รวมทั้งนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายหลัก อีกทั้งยังขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน และหน่วยงานท้องถิ่นในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Kaewsanga, & Chamnongsri, 2012) อย่างไรก็ตาม การนำแนวคิดเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์มาปรับใช้กับภาคการท่องเที่ยวและบริการ สามารถเพิ่มมูลค่าและคุณค่าให้กับสินค้าและบริการของการท่องเที่ยวได้ โดยการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ นั้นเป็นการนำปัจจัย 4 ประการ กล่าวคือ “ทุน” ในชุมชน ครอบคลุมด้านทรัพยากร เอกลักษณ์ อัตลักษณ์ และภูมิปัญญา มาบวกกับ “ความคิดสร้างสรรค์” และผสานเข้ากับ “สินทรัพย์ทางวัฒนธรรม” และ “ทักษะเฉพาะตัว” เพื่อสร้างการเชื่อมโยงและผลักดันการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Nirattakul, 2008)

ตำบลลานข่อย อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง เป็นตำบลหนึ่งที่มีทุนทรัพยากรทางธรรมชาติทั้งป่าไม้ น้ำตก และลำธาร ประกอบกับทุนทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ด้านวิถีชีวิต ประเพณี ศิลปะ และวัฒนธรรม หากแต่มีเพียงรูปแบบการท่องเที่ยวที่ผจญภัยและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เกิดขึ้นในชุมชน ในขณะที่ภายใต้พื้นฐานความคิดสร้างสรรค์นั้น ชุมชน

สามารถนำทุนทรัพยากรที่มีอยู่มาสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจให้แก่สินค้าและบริการด้านท่องเที่ยว และยังเกิดการกระจายรายได้สู่คนในชุมชนอย่างทั่วถึง (Chantararnamchoo, Rattanapongpinyo, & Ratsanasasart, 2014) ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการพัฒนาารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลลานข่อย อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสำคัญ เพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เหมาะสมกับพื้นที่ได้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาทรัพยากรท่องเที่ยวและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับศักยภาพการท่องเที่ยวของตำบลลานข่อย อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยชุมชนมีส่วนร่วมในตำบลลานข่อย อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง
3. เพื่อสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวภายในตำบลลานข่อย อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก (UNESCO) ได้นิยามการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ว่า เป็นการเดินทางที่นำไปสู่ประสบการณ์ที่แท้จริง ด้วยการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในงานศิลปะ มรดก หรือคุณลักษณะพิเศษของสถานที่ และยังทำให้เกิดการเชื่อมสัมพันธ์กับผู้คนที่ย้ายอยู่ในพื้นที่ซึ่งเป็นผู้สร้างสรรค์วัฒนธรรมที่มี

ชีวิตนั้นขึ้นมา (Homchuen, 2011) ในขณะที่สุดแดนวิสุทธิลักษณ์ กล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ว่า นักท่องเที่ยวสามารถเกิดประสบการณ์จากการท่องเที่ยวทั้งการรับและการเข้าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมเมืองนั้น ๆ ทั้งวัฒนธรรมในลักษณะที่จับต้องได้และที่เป็นนามธรรม (Tangible and Intangible Culture) (Wisudthiluck, 2011) ดังนั้นการท่องเที่ยวลักษณะนี้จึงเน้นการส่งเสริมกิจกรรมของนักท่องเที่ยวที่จะทำให้นักท่องเที่ยวมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อวัฒนธรรมที่ไปเยือนผ่านการสร้างความผูกพัน (Engaged) และประสบการณ์ที่แท้จริง (Authentic Experience) ของการท่องเที่ยว ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ต้องเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวร่วมแลกเปลี่ยนความรู้ เกิดปฏิสัมพันธ์กับคนในท้องถิ่นด้วย ไม่ได้เป็นเพียงการเฝ้ามองดูวิถีชีวิตของคนในชุมชนเท่านั้น ส่วนคุณลักษณะเฉพาะของรูปแบบการท่องเที่ยว 6 ประการ (Richards, 2010a, as cited in Kaewsanga & Chamnongsri, 2012) สามารถสรุปได้ ดังนี้ 1) เป็นการเพิ่มทักษะให้แก่นักท่องเที่ยว โดยเน้นการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของนักท่องเที่ยว 2) มีสินค้าหลัก คือ “ทักษะและประสบการณ์ด้านวัฒนธรรม” 3) เป็นการขายประสบการณ์จากการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ 4) เป็นการท่องเที่ยวที่สินค้าที่เป็นวัฒนธรรมประจำวัน ทั้งนี้เป็นการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้สัมผัสถึงความเป็นท้องถิ่น และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นได้ง่ายขึ้น 5) เป็นการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม ร่วมกับชุมชนท้องถิ่น สัมผัสถึงวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง 6) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ต้องมีความโดดเด่น ตามเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว และตอบสนองนักท่องเที่ยวที่ต้องการประสบการณ์ใหม่ ๆ กิจกรรมการท่องเที่ยว

ดังกล่าวถือว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของท้องถิ่น

นอกจากนี้ รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นั้น สามารถแบ่งได้อย่างหลากหลาย อาทิ Ohridska-Olson and Ivanov (2010) แบ่งการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็น 2 รูปแบบ กล่าวคือ แบบที่ 1 เป็นการระบุเมืองสร้างสรรค์ในแหล่งท่องเที่ยว และกลายเป็นจุดหมายปลายทางที่ใช้ในการดึงดูดนักท่องเที่ยวจากบริษัทนำเที่ยว และแบบที่ 2 เป็นการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เกิดจากกิจกรรมที่มีความสร้างสรรค์ในพื้นที่นั้น ๆ ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้าไปมีส่วนร่วมโดยไม่ขึ้นอยู่กับสถานที่หรือที่ตั้ง (as cited in Jana, Jarábková, Marián, Hamada, 2013) ส่วน Greg Richards (2010) จำแนกรูปแบบพื้นฐานการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Basic Modes of Implementation of Creative Tourism) เป็น 2 ลักษณะ คือ 1) การใช้การสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมของนักท่องเที่ยว (Using Creativity as a Tourist Activity) และ 2) การใช้การสร้างสรรค์เป็นฉากหลังของการท่องเที่ยว (Using Creativity as Backdrop for Tourism) จากการศึกษาแบบพื้นฐานทั้งสองลักษณะนั้น สามารถสรุปได้ว่า พื้นที่หรือสถานที่สำหรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นั้นเป็นการนำเสนอกิจกรรมอย่างสร้างสรรค์เพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าไปมีส่วนร่วมในพื้นที่ท่องเที่ยวนั้น อีกทั้งสามารถสร้างบรรยากาศในแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มเสน่ห์ให้กับพื้นที่มากยิ่งขึ้น จึงก่อให้เกิดความหลากหลายของรูปแบบประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว ตั้งแต่การซื้อผลิตภัณฑ์ในพื้นที่ การชม-ชิม หรือการเรียนรู้ทักษะต่าง ๆ

แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน

Cohen and Uphoff (1981) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของชุมชนไว้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การสร้างโอกาสให้สมาชิกทุกคน

ของชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือและเข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินกิจกรรมในการพัฒนารวมถึงได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้นอย่างเสมอภาค สอดคล้องกับองค์การสหประชาชาติ (United Nation, 1981) และ Reeder (1974) ได้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมนั้นมีทั้งลักษณะของปัจเจกบุคคลและของกลุ่ม (as cited in Kerdjan, 2014) และกัณณิ แก้วสง่า และนิศาชล จำนงศรี ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมจากท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยวว่า การมีส่วนร่วมจากท้องถิ่นนั้นเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ กล่าวคือ การมีส่วนร่วมนั้นเป็นการเปิดโอกาสให้องค์กรท้องถิ่นและประชาชนเข้ามามีส่วนในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในชุมชน อีกทั้งชุมชนสามารถเพิ่มศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้นโดยการสร้างความร่วมมือกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน เช่น สถานประกอบการธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และสามารถดำเนินการในทางปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนนั้น เป็นการเปิดโอกาสให้ทั้งภาครัฐ เช่น หน่วยงานท้องถิ่น เทศบาล ภาคเอกชน เช่น สถานประกอบการที่เกี่ยวข้อง และภาคประชาชน คือ คนในชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น คิดวิเคราะห์ ร่วมกระบวนการในการวางแผน กำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวและพัฒนาในการบริหารจัดการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับพื้นที่ (Kaewsanga & Chamnongsri, 2012)

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นั้นเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการสร้างประสบการณ์แก่นักท่องเที่ยวผ่านการมีส่วนร่วมของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

ตามความสนใจของแต่ละบุคคล เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการเข้ามามีการบริหารจัดการทรัพยากรและการออกแบบรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว นอกจากนี้ การเปิดโอกาสให้ชุมชนสถานประกอบการ และหน่วยงานท้องถิ่นทำงานร่วมกันเพื่อสร้างสรรค์รูปแบบการท่องเที่ยวตามความเหมาะสมของทรัพยากรการท่องเที่ยวภายในท้องถิ่นจะส่งผลประโยชน์ร่วมกันทุกภาคส่วน

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้แบ่งขอบเขตการวิจัยเป็น 2 ส่วน คือ

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ การศึกษาครั้งนี้ใช้พื้นที่ในการศึกษา คือ ตำบลลานข่อย อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง

2. ขอบเขตด้านประชากร การศึกษาครั้งนี้ มีผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ กลุ่มตัวแทนคนในพื้นที่ชุมชน กลุ่มตัวแทนผู้ประกอบการท่องเที่ยว ตัวแทนผู้บริหารของเทศบาลตำบลลานข่อย และกำนัน ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 16 คน การประชุมวิพากษ์ จำนวน 19 คน การอบรมและพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จำนวน 24 คน และกลุ่มนักท่องเที่ยวในการทดลองกิจกรรมการท่องเที่ยว จำนวน 16 คน

3. ขอบเขตด้านเนื้อหาที่ทำการศึกษา การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาทรัพยากรการท่องเที่ยว เพื่อนำไปสู่การพัฒนาแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และเพื่อเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวภายในตำบลลานข่อย อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีเก็บและรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. ศึกษาเอกสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เพื่อนำมากำหนดประเด็นคำถามในการเก็บข้อมูล หากแต่ไม่ได้มีการกำหนดประเด็นคำถามย้อยไว้ล่วงหน้า เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลหลักสามารถให้รายละเอียดได้อย่างอิสระเสรี

2. เก็บข้อมูลภาคสนาม เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทรัพยากรท่องเที่ยวในตำบลลานข่อย โดยการดำเนินการ ดังนี้

2.1 สัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการสนทนากลุ่ม ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่าง ผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุ หรือผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวและภูมิปัญญาท้องถิ่น แบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) และการเลือกตัวอย่างแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) โดยอาศัยผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) เป็นผู้คัดเลือก ใช้วิธีเล่าเรื่อง (Narrative Interview) แบบไม่มีโครงสร้าง

2.2 ลงพื้นที่เพื่อสำรวจทรัพยากรท่องเที่ยวร่วมกับตัวแทนหน่วยงานที่รับผิดชอบในพื้นที่ ผู้นำชุมชน และตัวแทนกลุ่มอาชีพ

3. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสำรวจพื้นที่ นำมาแยกแยะเนื้อหาเป็นกลุ่มข้อมูล (Content Analysis) ตามโครงสร้างเนื้อหาที่ได้กำหนดไว้ และนำมาพรรณนาความบรรยายสรุปอย่างเป็นระบบ

4. ประชุมวิพากษ์ โดยให้ตัวแทนจากชุมชนเป็นผู้วิพากษ์ข้อมูลที่แบ่งตามกลุ่มข้อมูลที่ได้ เพื่อหาความเที่ยงตรงของข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการประชุมวิพากษ์ โดยมีตัวแทนสถานประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว ตัวแทนจากหน่วยงานท้องถิ่นทั้งเทศบาลตำบลข่อย และนิคมสร้างตนเองควนขนุนร่วมตรวจสอบข้อมูล

5. จัดอบรมให้ความรู้เรื่องการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และร่างโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดรูปแบบและลักษณะกิจกรรมการท่องเที่ยว และเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยมีผู้นำชุมชน ตัวแทนสถานประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว กลุ่มแม่บ้านและกลุ่มอาชีพ และตัวแทนจากเทศบาลตำบลลานข่อย

6. ทดลองโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยชุมชนเป็นหลักในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว ในฐานะเจ้าบ้านที่ดี และมีการร่วมกำหนดให้ตัวแทนชุมชนร่วมสังเกตการณ์ในการทดลองท่องเที่ยว

การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำวิธีการการตรวจสอบคุณภาพและความถูกต้องของข้อมูลที่ได้รับใช้การตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) เพื่อความแม่นยำ (Validity) และความเชื่อมั่นได้ (Reliability) ของข้อมูล ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธี ทั้งการเก็บข้อมูล การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกต (Chantavanich, 2004) จากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน กระบวนการได้มาซึ่งข้อมูลเน้นการสำรวจพื้นที่ภาคสนาม รวบรวมข้อมูลเอกสาร รายงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ศึกษา และรวบรวมข้อมูลจากระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต การ

สัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อให้เกิดความอímของข้อมูล ประกอบด้วยผู้นำชุมชน ตัวแทนคนในชุมชน ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานของภาครัฐ การได้ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้องกับการสำรวจพื้นที่ภาคสนามของทรัพยากรท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวและสถานที่สำคัญของตำบลลานข่อย และการจัดประชุมวิพากษ์ข้อมูลด้านแหล่งท่องเที่ยวและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลอาศัยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยนำข้อมูลที่ได้รวบรวมเรียบร้อยแล้วมาเรียบเรียงและจัดหมวดหมู่ตามประเด็นสำคัญ พร้อมนำข้อมูลเบื้องต้นเข้าสู่เวทีการประชุมวิพากษ์โดยมีผู้นำชุมชน ตัวแทนเทศบาล ตัวแทนคนในชุมชน เป็นผู้ร่วมตรวจสอบข้อมูล หลังจากนั้น นำข้อมูลดังกล่าวมาร่วมวิเคราะห์เพื่อพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของพื้นที่ตำบลข่อย โดยให้คนในชุมชนร่วมกันวางแผนกิจกรรมและสร้างโปรแกรมท่องเที่ยว และเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ภายในตำบล

ผลการวิจัย

1. ศักยภาพการท่องเที่ยวและภูมิปัญญาท้องถิ่นของตำบลลานข่อย อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง

จากการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสาร บทความและงานวิจัย และข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ตัวแทนเจ้าหน้าที่จากนิคมสร้างตนเองควนขนุน และตัวแทนกลุ่มอาชีพ จำนวนทั้งสิ้น 16 คน

และการลงพื้นที่สำรวจและเก็บข้อมูล รวมทั้งการประชุมวิพากษ์ด้านศักยภาพด้านทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นของตำบลลานข่อย มีผู้เข้าร่วมจำนวน 19 คน สามารถสรุปประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

1.1 ประวัติศาสตร์ชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในอดีตพื้นที่ของตำบลลานข่อย ไม่มีผู้คนอาศัยอยู่มากนักเนื่องจากเป็นพื้นที่ป่ารก มีแต่สัตว์ร้ายอาศัยอยู่ การคมนาคมต้องอาศัยการเดินทางเท้า หรือใช้วัวหรือควายเป็นยานพาหนะเท่านั้น ต่อมาเริ่มมีผู้คนอพยพจากต่างถิ่นเข้ามาอยู่อาศัย แต่ด้วยความดำรงชีวิตได้อย่างลำบาก และความไม่ปลอดภัยจากสัตว์ร้ายในป่า ทำให้หลายครอบครัวอพยพย้ายไปอยู่ที่ยื่น ต่อมาเริ่มมีการเข้ามาสัมปทานป่า ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการเป็นอยู่และการคมนาคมขนส่งที่ดีขึ้น และมีการจัดตั้ง “นิคมสร้างตนเองควนขนุน” จังหวัดพัทลุง เพื่อจัดสรรที่ดินทำกิน สร้างอาชีพและเพิ่มรายได้ให้แก่คนในชุมชน ทำให้มีผู้คนเริ่มย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในตำบลลานข่อยมากขึ้น

ส่วนด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นในตำบลลานข่อยนั้นมีที่มาเพียงลักษณะเดียว คือ ภูมิปัญญาดั้งเดิม ซึ่งแบ่งได้ 2 ด้านที่เด่นชัด คือ 1) ด้านการประกอบอาชีพด้านการเกษตร คือ การทำข้าว การปลูกพริกในนาดอน หากแต่ในปัจจุบันไม่มีการประกอบอาชีพทำนาในตำบลลานข่อย จึงทำให้ไม่มีการสืบสานภูมิปัญญานี้ให้แก่ลูกหลาน และ 2) ด้านวัฒนธรรม ศาสนา และประเพณี ซึ่งมีการถ่ายทอดผ่านการปฏิบัติมาจากรุ่นสู่รุ่น เช่น การทำบุญเดือนสิบ การทอดกฐิน และงานประเพณีของตำบล

1.2 วัฒนธรรม ประเพณี และเทศกาลที่เอื้อต่อการท่องเที่ยว พบว่า ยังมีการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีของภาคใต้ได้เป็นอย่างดี เช่น

การทอดกฐิน การทำบุญเดือนสิบ อีกทั้งยังมีเทศกาลของดีลานข่อยที่จัดขึ้นโดยเฉพาะเพื่อประชาสัมพันธ์สินค้าภายในตำบลลานข่อยแก่บุคคลภายนอก และกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนได้อีกด้วย

1.3 ผลกระทบชุมชนเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยว พบว่า มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพของคนในชุมชนเพื่อผลิตสินค้าและมีการพัฒนาตนเองเพื่อสนับสนุนและรองรับการท่องเที่ยว อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเข้าเยี่ยมชม และสามารถทดลองทำจริงได้ ดังนี้ หมู่ 1 กลุ่มทอดผ้านิคมลานข่อย หมู่ 2 กลุ่มหัตถกรรมงานไม้ (ไม้กลึง) หมู่ 3 กลุ่มเครื่องแกงตำมือ หมู่ 4 กลุ่มสมุนไพรเพื่อการยังชีพแบบพื้นบ้าน หมู่ 6 กลุ่มหนังตะลุง และหมู่ 9 กลุ่มทอดผ้าถ้าลา

1.4 แหล่งท่องเที่ยวของตำบลลานข่อย มีสถานที่สำคัญที่เอื้อต่อการท่องเที่ยว ดังนี้ **วัดลานข่อย** เป็นวัดแรกของตำบลลานข่อย มีรูปเหมือนของหลวงพ่อบุญรอด อีสวณโณ และพระปลัดเอื้อง ทิพย์โก ที่คนในชุมชนมักขอพร และบนบาน **วัดทุ่งชุมพล** มีจุดดึงดูด คือ การบนบานกับรูปปั้นตาหมื่นเกล็ดและยายนาง เพื่อถามหาสิ่งที่ยากไปให้ได้คืนมา และการตีกิมหาโพย เพื่อความเป็นสิริมงคลให้แก่ชีวิตตามความเชื่อของชุมชน **อ่างเก็บน้ำห้วยน้ำใส** ภายใต้โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มแม่น้ำปากพนังอันเนื่องมาจากพระราชดำริเพื่อประโยชน์ทางการเกษตรกรรมเป็นหลัก มีทิวทัศน์ที่สวยงามและมีการล่องแก่งในลำคลองห้วยน้ำใส **น้ำตกหนานปลิว** เป็นน้ำตกที่มีความสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าไม้ทั้งพันธุ์พืช และปลาท้องถิ่น อีกทั้งมีร่องรอยของประวัติศาสตร์ เนื่องจากเคยเป็นพื้นที่ของการก่อตั้งค่ายคอมมิวนิสต์อีกด้วย

2. การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

การท่องเที่ยวภายในตำบลลานข่อยมี 2 รูปแบบ กล่าวคือ **รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงผจญภัย** นับว่าเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวแรกของตำบลที่เริ่มขึ้นตั้งแต่ปี 2552 ด้วยกิจกรรมการล่องแก่งที่เกิดจากการใช้ประโยชน์จากสายน้ำที่ไหลจากอ่างเก็บน้ำห้วยน้ำใส โดยใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมงในระยะทาง 6 กิโลเมตร และ**รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ** เป็นอีกหนึ่งรูปแบบที่จะเป็นทางเลือกแก่นักท่องเที่ยว โดยเน้นการศึกษาธรรมชาติในพื้นที่รอยต่อใกล้เคียงเป็นการนำเที่ยวในเขตรอยต่อของอำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช คือ ถ้ำวังพุด เพื่อศึกษาธรรมชาติและความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ป่า น้ำตกหนานสวรรค์ที่มีสีน้ำสีเขียวสวยเหมือนมรกต และกิจกรรมไหว้พระสักการะ หลวงพ่อแสง ที่วัดวังหอน

จากการศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวในปัจจุบันของตำบลลานข่อย พบข้อสังเกต 3 ด้าน ดังนี้

ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว มีกิจกรรมการล่องแก่งเพียงอย่างเดียวที่เป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวและไม่พบกิจกรรมท่องเที่ยวอื่น ๆ เกิดขึ้นในตำบลลานข่อย เช่น กลุ่มอาชีพต่าง ๆ วัด

ด้านการให้บริการ พบว่า เป็นการดำเนินธุรกิจของเอกชน เช่น การให้บริการที่พัก อาหาร และกิจกรรมอื่น ๆ เช่น ห้องคาราโอเกะ นวดแผนโบราณ ห้องอบสมุนไพร ส่วนคนในชุมชนโดยส่วนใหญ่ถูกจ้างงานด้านกิจกรรมการล่องแก่ง รองลงมาคือการดูแลบริการที่พักและสถานที่ การจัดเตรียมอาหาร

ด้านเส้นทางและแหล่งท่องเที่ยว ตำบลลานข่อยยังขาดความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยว เช่น มัคคุเทศก์ท้องถิ่น ห้องน้ำ ดอกไม้ รูป เทียน อีกทั้งขาดการเชื่อมโยงเส้นทางและกิจกรรมท่องเที่ยวภายในตำบล เช่น การเชื่อมโยงระหว่างแหล่งท่องเที่ยวหลักของชุมชนกับกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอาชีพต่าง ๆ และขาดการสร้างการรับรู้ของแหล่งท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยว

ผลจากการอบรมให้ความรู้เรื่องรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยมีตัวแทนจากหน่วยงานท้องถิ่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มสถานประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว และชาวบ้าน จำนวนทั้งสิ้น 24 คน ได้ร่วมกันเสนอกิจกรรมเพื่อสร้างการเชื่อมโยงเส้นทางสำหรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และเพื่อทดลองดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวของภายในเส้นทางของตำบลลานข่อย ตามรายละเอียดในตารางและแหล่งท่องเที่ยวภายในตำบลลานข่อย ดังภาพ

ตารางที่ 1 ลักษณะกิจกรรมการท่องเที่ยวสร้างสรรค์

จุดแวะ ลำดับที่	สถานที่ท่องเที่ยว	ลักษณะกิจกรรมการท่องเที่ยวสร้างสรรค์
1	นิคมสร้างตนเองควนขนุน	เรียนรู้ความเป็นมาของชุมชนลานข่อย และกลุ่มอาชีพในตำบล
2	กลุ่มทอผ้าลานข่อย	เรียนรู้ ทดลอง และแลกเปลี่ยนเทคนิคการทอผ้า
3	กลุ่มหัตถกรรมไม้กลึง	เรียนรู้เทคนิคการผลิตสินค้าประเภทไม้กลึง
4	วัดลานข่อย	เป็นวัดแรกของตำบลลานข่อย และมีความเชื่อในการบนบานสานกล่าว ในความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าอาวาสคนแรก หลวงพ่อพร้อม อิสสวนโณ
5	กลุ่มเครื่องแกง	ทดลอง และแลกเปลี่ยนความรู้เทคนิคการทำเครื่องแกงของชาวลานข่อย
6	กลุ่มสมุนไพร	เรียนรู้เกี่ยวกับสมุนไพร และการรักษาโรคแบบชาวบ้านจากปราชญ์ชาวบ้าน

3. การสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวในรูปแบบ
การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เชื่อมโยงกับการ
ท่องเที่ยวภายใน ตำบลลานข่อย อำเภอป่าพะยอม
จังหวัดพัทลุง

การเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวเชิง
สร้างสรรค์ของตำบลลานข่อย มีการพิจารณาร่วม
กับตัวแทนชุมชน และสามารถสรุปประเด็นในการ
พิจารณา ดังต่อไปนี้

ประเด็น ในการพิจารณา	รายละเอียด พร้อมตัวอย่าง
รูปแบบกิจกรรม ของการท่องเที่ยว เชิงสร้างสรรค์	<ul style="list-style-type: none"> - มุ่งเน้นแหล่งท่องเที่ยวภายในตำบลลานข่อยที่เป็นเอกลักษณ์และสามารถสื่อเรื่องราวของตำบลได้ เช่น วัดลานข่อย วัดทุ่งชุมพล น้ำตกหนานปลิว - มุ่งเน้นกลุ่มแม่บ้านหรือกลุ่มอาชีพที่นักท่องเที่ยวสามารถร่วมกิจกรรมทดลองปฏิบัติได้จริง เช่น กลุ่มทอผ้าไหมคณลานข่อย กลุ่มทอผ้าผ้าฝ้าย-ลานข่อย กลุ่มเครื่องแกงบ้านทุ่งชุมพลพัฒนา และกลุ่มอาชีพอื่น ๆ เช่น กลุ่มหัตถกรรม (ไม้กลึง) กลุ่มสมุนไพรเพื่อการยังชีพแบบพื้นบ้าน และกลุ่มหนังตะลุง - เปิดโอกาสการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนระหว่างนักท่องเที่ยวและเจ้าบ้าน โดยผ่านกิจกรรม การปฏิบัติจริง การพูดคุย เช่น กิจกรรมการทอผ้า กิจกรรมการถ่ายทอดเรื่องราว “เมื่อคอมมิวนิสต์เป็นเพื่อนบ้าน” - มีวิทยากรหรือผู้รู้ของชุมชนที่สามารถถ่ายทอดเรื่องราว หรือการทำกิจกรรมร่วมกันได้เป็นอย่างดีนั้น เช่น การเรียนรู้เรื่องสมุนไพรจากปราชญ์ประจำตำบล
เส้นทาง การท่องเที่ยว	<ul style="list-style-type: none"> - ควรเป็นลักษณะการจัดเส้นทางแบบวงจรบรรจบ โดยไม่ย้อนกลับในเส้นทางเดิม จะทำให้นักท่องเที่ยวได้เพลิดเพลินกับสิ่งแปลกใหม่ตลอดเส้นทาง - สถานที่ท่องเที่ยวและกลุ่มแม่บ้านอยู่ตามหมู่บ้านที่สามารถเชื่อมโยงเส้นทางกันได้ และมีความน่าสนใจที่แตกต่างกัน - ลักษณะของเส้นทางโดยทั่วไปจะไม่มีภาระจรรยาบรรณ - มีความปลอดภัย หรือมีเจ้าหน้าที่คอยดูแล
สิ่งอำนวยความสะดวก	<ul style="list-style-type: none"> - การคมนาคมมีถนนลาดยาง หรือ ถนนที่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างสะดวก - มีร้านค้า ร้านอาหาร และที่พักริมทางในเส้นทางของการท่องเที่ยว - มีหน่วยงานของชุมชนหรือบ้านพักข้าราชการที่สามารถติดต่อได้ หากมีกรณีฉุกเฉิน - มีป้ายบอกเส้นทางอย่างชัดเจน หรือบ้านของคนในชุมชนที่สามารถบอกเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวได้

จากข้อมูลข้างต้น เส้นทางเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ภายในตำบลลานข่อยสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 เส้นทาง ดังนี้

เส้นทางที่ 1 กลุ่มหัตถกรรมไม้กลึง-วัดลานข่อย-กลุ่มทอผ้าไหมคณลานข่อย-กลุ่มเครื่องแกงบ้านทุ่งชุมพลพัฒนา-วัดทุ่งชุมพล-อ่างเก็บน้ำห้วยน้ำใส-กิจกรรมการล่องแก่ง เป็นเส้นทางของหมู่ 1, 2, 3 และ 5 เป็นเส้นทางที่สามารถสื่อถึงวัฒนธรรมของ

ชุมชนที่มีต่อวัดสำคัญ (วัดลานข่อยและวัดทุ่งชุมพล) เน้นการสื่อความหมายของพื้นที่ในตำบลลานข่อยที่แฝงไว้ด้วยความนับถือ ความเชื่อและความเคารพของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และเชื่อมโยงสถานที่สำคัญที่ทำให้ตำบลลานข่อยเป็นที่รู้จักจากภายนอก (สินค้า OTOP ผ้าทอลายดอกพะยอมของกลุ่มทอผ้าไหมคณลานข่อย) อีกทั้งมีการผนวกกลุ่มอาชีพของชุมชน เพื่อนักท่องเที่ยวมีความเข้าใจชุมชนอย่างใกล้ชิด (ไม้กลึง และ

เครื่องแกง) นอกจากนั้น มีกิจกรรมการล่องแก่งในห้วยน้ำใส

เส้นทางที่ 2 วัดลานข่อย-กลุ่มทอผ้าไหมลายนครลานข่อย-กลุ่มสมุนไพรเพื่อการยังชีพแบบพื้นบ้าน-กลุ่มเครื่องแกงบ้านทุ่งชุมพลพัฒนา-วัดทุ่งชุมพล-อ่างเก็บน้ำห้วยน้ำใส-กิจกรรมการล่องแก่ง เป็นเส้นทางของ หมู่ 1, 4, 3 และ 5 เป็นการสื่อถึงวัฒนธรรมของชุมชนที่มีต่อวัดสำคัญ (วัดลานข่อยและวัดทุ่งชุมพล) เน้นการสื่อความหมายของพื้นที่ในตำบลลานข่อยที่แฝงไว้ด้วยความนับถือ ความเชื่อและความเคารพของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และเชื่อมโยงสถานที่ทำให้ตำบลลานข่อยเป็นที่รู้จักจากภายนอก (สินค้า OTOP ผ้าทอลายดอกพะยอมของกลุ่มทอผ้าไหมลายนครลานข่อย) อีกทั้งมีการผนวกกลุ่มอาชีพชุมชนเพื่อนักท่องเที่ยวมีเข้าใจชุมชนอย่างใกล้ชิด (การเรียนรู้สมุนไพรกับปราชญ์ชาวบ้าน และเครื่องแกง) นอกจากนั้น มีกิจกรรมการล่องแก่งในห้วยน้ำใส

เส้นทางที่ 3 วัดลานข่อย-กลุ่มหนังตะลุง-กลุ่มทอผ้าอีสา-ลานข่อย-น้ำตกหนานปลิว-อ่างเก็บน้ำห้วยน้ำใส-วัดทุ่งชุมพล เป็นเส้นทางของ หมู่ 1, 6, 8, 9, 5 และ 3 เป็นการสื่อถึงวัฒนธรรมของชุมชนที่มีต่อวัดสำคัญ (วัดลานข่อยและวัดทุ่งชุมพล) เน้นการสื่อความหมายของพื้นที่ในตำบลลานข่อยที่แฝงไว้ด้วยความนับถือ ความเชื่อและความเคารพของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และมีการเชื่อมโยงเส้นทางไปยังกลุ่มอาชีพที่ผลิตสินค้าโดยชุมชนของตำบลลานข่อย ทั้งสินค้าหัตถกรรม (สินค้ากลุ่มหนังตะลุง ผ้าทอของกลุ่มทอผ้าอีสา-ลานข่อย) และสวนผลไม้ ก่อนจะมุ่งสู่น้ำตกหนานปลิว

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในตำบลลานข่อยนั้นเป็นการนำทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีอยู่มาพัฒนาร่วมกับการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวโดยอาศัยคนในชุมชนเป็นหลัก ผู้วิจัยจึงขอเสนอรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยชุมชนมีส่วนร่วมของตำบลลานข่อย ตามประเด็น ดังต่อไปนี้

ด้านทรัพยากรท่องเที่ยว ตำบลลานข่อยมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลายทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่น่าสนใจและสามารถดึงดูดใจแก่นักท่องเที่ยวได้ สอดคล้องกับเทิดชาย ช่วยบำรุง (Choibamroong, 2009) ที่กล่าวถึง สินค้าหลักทางการท่องเที่ยวที่จะขายและสร้างแรงดึงดูดใจนั้นมีทั้งประเภทธรรมชาติ (เช่น น้ำตกหนานปลิว ลำน้ำห้วยน้ำใส) ประเภทประวัติศาสตร์และศาสนสถาน (เช่น วัดลานข่อย และวัดทุ่งชุมพล) ประเภทศิลปวัฒนธรรมและประเพณี (เช่น วิถีชีวิตความเป็นอยู่ กลุ่มอาชีพต่าง ๆ และงานเทศกาล) และประเภทที่มนุษย์สร้างขึ้น (เช่น อ่างเก็บน้ำห้วยน้ำใส และกิจกรรมล่องแก่ง สวนสมุนไพร) สำหรับการนำทรัพยากรเพื่อท่องเที่ยวที่มีเพียงกิจกรรมล่องแก่งเท่านั้นที่อยู่ในของตำบลลานข่อย และประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวจะได้รับความสนุกสนาน ตื่นเต้นจากกิจกรรมการล่องแก่งเท่านั้น ส่วนใหญ่จะใช้เวลาในการท่องเที่ยวเพียง 1 วัน หรือ 2 วัน 1 คืนเท่านั้น ส่วนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ของตำบลใกล้เคียงและจังหวัดอื่น ๆ

ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น จากการสัมภาษณ์พบว่า ภูมิปัญญาดั้งเดิมของตำบลลานข่อยมี 2 ลักษณะ คือ ภูมิปัญญาด้านการประกอบอาชีพ คือ การนำข้าว ซึ่งไม่มีการสืบทอดภูมิปัญญา เนื่องจาก

การพัฒนาเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและสังคมทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนเป็นไปทำการเกษตรพืชชนิดอื่นแทน เช่น สวนยางพารา สวนผลไม้ เป็นต้น จึงไม่มีการถ่ายทอดภูมิปัญญานี้ ส่วนภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรม ศาสนา และประเพณียังคงมีการถ่ายทอดมารุ่นสู่รุ่น เช่น การทอดกฐิน การทำบุญเดือนสิบ

ด้านกระบวนการมีส่วนร่วม พบว่า ชุมชนไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวที่มีอยู่ ชุมชนมีรับรู้ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมล่องแก่งเท่านั้น และส่งผลให้เกิดการจ้างงานคนในชุมชนขึ้นในลักษณะต่าง ๆ เช่น การล่องแก่ง แม่บ้าน การให้บริการอาหาร คนสวน เป็นต้น และจากการเลือกใช้ทรัพยากรท่องเที่ยวภายในตำบลลานข่อยของผู้ประกอบการธุรกิจล่องแก่งมีเพียงอย่างเดียว คือ ลำน้ำห้วยน้ำใสเพื่อกิจกรรมล่องแก่ง เหตุผลหลักในการไม่เลือกใช้ทรัพยากรอื่น ๆ ในตำบล คือ ความไม่พร้อมของการให้บริการของสถานที่ต่าง ๆ เช่น วัด และ กลุ่มอาชีพ

จากการลงพื้นที่ของทีมีวิจัย พบว่า คนในชุมชนสถานประกอบการ และหน่วยงานท้องถิ่น ล้วนมีความต้องการในให้ตำบลลานข่อยเป็นที่รู้จักและมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ หากแต่ไม่มีโอกาสในการเข้ามามีส่วนร่วม เมื่อนำกระบวนการวิจัยในการท่องเที่ยวมาเป็นเครื่องมือในการสร้างการมีส่วนร่วมผ่านการสัมภาษณ์ พูดคุย สัมภาษณ์ และการประชุม พบว่า คนในชุมชน สถานประกอบการ และหน่วยงานท้องถิ่นเริ่มเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการมากขึ้น ด้านผู้ที่ให้ข้อมูลมีความรู้หรือถนัดในประเด็นนั้น ๆ สามารถให้ข้อมูลและรายละเอียดได้ดี เช่น ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้จากผู้เฒ่า หรือผู้สูงอายุ กำนัน ข้อมูลด้านแหล่งท่องเที่ยวได้จากเจ้าหน้าที่เทศบาล เจ้าหน้าที่จาก

หน่วยงานในแหล่งท่องเที่ยววนั้น และตัวแทนสถานประกอบการ ส่วนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์และสินค้าชุมชนได้จากกลุ่มแม่บ้านและกลุ่มอาชีพ ต่อมาชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมหลักในการคัดเลือกทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวที่เป็นเอกลักษณ์ภายในตำบลลานข่อยและพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยชุมชนร่วมกับตัวแทนสถานประกอบการ และหน่วยงานท้องถิ่นพิจารณา วิเคราะห์ วิพากษ์ข้อมูลด้านทรัพยากรท่องเที่ยว เส้นทางเดินทาง ลักษณะกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสม รวมทั้งการเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในโปรแกรมท่องเที่ยว เช่น กิจกรรมเรื่องเล่า “กว่าจะเป็นลานข่อย” และ “เมื่อคอมมิวนิสต์เป็นเพื่อนบ้าน” กิจกรรมการเรียนรู้การทอดผ้าลานข่อย กิจกรรมการทำหนังตะลุง การทานข้าวจากปิ่นโต กระบวนการเหล่านี้ล้วนเป็นจุดเริ่มต้นในการส่งเสริมคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาแบบการท่องเที่ยวในฐานะเจ้าของบ้านหรือเจ้าของพื้นที่เรียนรู้ที่จะมีส่วนร่วมทั้งการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การสร้างความร่วมมือ การวางแผนด้านการท่องเที่ยว การพัฒนาการสร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยว การวางแผนทางการใช้ทรัพยากรในตำบล การร่วมศึกษาผลประโยชน์และผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่ชัดเจน สอดคล้องกับการศึกษาของ ภารดี ยโสธรศรีกุล ได้ให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนและการกระจายรายได้ให้กับชุมชนอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน (Yasothornsrikul, 2011)

จากการพัฒนาแบบการท่องเที่ยว พบว่ารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลลานข่อยมีลักษณะ ดังนี้

1. มีแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสร้างสรรค์ตำบลลานข่อยมีทุนวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์

และทุนทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีความโดดเด่นล้วนเป็นสิ่งที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ การจัดการพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ต้องนึกถึงความสัมพันธ์และมีความเชื่อมโยงกันทุกระบบ (Intarakumnerd, Chairatana, Phruksaphong, & Tangtrakul, 2010) เช่น อาคารสถานที่และสถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม อีกทั้งต้องคำนึงถึงเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ เพื่อสะท้อนคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวให้ชัดเจน

2. มีกิจกรรมที่มีความสร้างสรรค์ในพื้นที่ ความหลากหลายของกิจกรรมท่องเที่ยวในพื้นที่ เช่น การเคารพกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ การทอผ้า การแกะหนังตะลุง การร่วมงานของดีลาน้อย การล่องแก่ง การผลิตเครื่องแกงตำมือ เป็นต้น สามารถดึงดูดและตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้มากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับ มั่นทนา นวลเจริญ และคณะ (Nualchroen, Watjanapun, & Chaitayakul, 2005) ที่พบว่ากิจกรรมท่องเที่ยวที่หลากหลายเป็นเหตุผลอันดับที่ 1 ของนักท่องเที่ยวที่ต้องการท่องเที่ยวชุมชน อีกทั้งกิจกรรมท่องเที่ยวที่สร้างสรรค์จากวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ของชุมชน แล้วนำมาถ่ายทอดแก่นักท่องเที่ยว ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้เชิงปฏิบัติและการทดลองนั้น เป็นการสร้างความแตกต่างในการส่งมอบประสบการณ์แก่นักท่องเที่ยว สอดคล้องกับ Richards, 2010b (as cited in Kaewsanga & Chamnongsri, 2012) เนื่องจากกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สร้างสรรค์นี้นักท่องเที่ยวต้องมีโอกาสลงมือทำ ทดลองและสัมผัสด้วยตนเอง ทำให้ลักษณะของประสบการณ์จากการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นี้มีความแตกต่างจากการท่องเที่ยวแบบทั่ว ๆ ไปที่เน้นเพียงการดู และการซื้อสินค้าเท่านั้น

3. มีทักษะและประสบการณ์ที่มีความสร้างสรรค์ ความหลากหลายของรูปแบบประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวที่สามารถเกิดขึ้นได้ตั้งแต่การซื้อผลิตภัณฑ์ในพื้นที่ การชม-ชิม การล่องแก่ง หรือการเรียนรู้ทักษะต่าง ๆ ในการประกอบอาชีพของคนในชุมชน และมีการนำเสนอสินค้าทางการท่องเที่ยวจากที่เป็นสินค้าที่จับต้องได้เปลี่ยนเป็นจับต้องไม่ได้ โดยเน้นการสร้างทักษะและประสบการณ์ทั้งด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิต สอดคล้องกับ Richards (2010 as cited in Kaewsanga & Chamnongsri, 2012) เช่น การเข้าร่วมงานเทศกาลประจำท้องถิ่นหรืองานวัฒนธรรมท้องถิ่น การสอนการทอผ้าลาน้อย เป็นต้น ล้วนเป็นการสร้างประสบการณ์ที่แตกต่างแก่นักท่องเที่ยวที่ผ่านการเรียนรู้ควบคู่กับการปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชน (Chiarakul, 2013) นอกจากนี้นักท่องเที่ยวยังสามารถนำความรู้กลับไปถ่ายทอดและบอกเล่าแก่คนอื่น ๆ ได้ ทำให้เพิ่มโอกาสในการกลับมาเที่ยวซ้ำ และสร้างแรงจูงใจแก่นักท่องเที่ยวกลุ่มใหม่ และยังเป็นการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแก่สินค้าทางการท่องเที่ยวของชุมชน สอดคล้องกับ ยุวดี นิรัตน์ตระกูล (Nirattakul, 2008) โดยชุมชนสามารถนำแนวคิดเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์มาสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยไม่ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีหรือแรงงานมากนัก เพียงแต่ชุมชนสำรวจฐานทรัพยากรที่ตนเองมีอยู่ สร้างความแตกต่าง และเติมความคิดสร้างสรรค์ เช่น กิจกรรมการล่องแก่งในลำคลองห้วยน้ำใส ทำให้เพิ่มมูลค่าและคุณค่าแก่ทรัพยากรในชุมชนและนักท่องเที่ยวกลับมาเที่ยวซ้ำ และบอกต่อ

4. มีชุมชนที่มีความสร้างสรรค์ ชุมชนมีองค์ความรู้ด้านทุนวัฒนธรรมและทรัพยากรในพื้นที่ สามารถนำมาต่อยอดในพัฒนาการท่องเที่ยวบนฐานต้นทุนที่ตนเองมีอยู่เพื่อเพิ่มคุณค่าและสร้างมูลค่า และใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อเปิดโอกาสให้ชุมชน

กำหนดแนวทางในการสร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยวร่วมกัน โดยแต่ละกิจกรรมจะมีชาวบ้านในท้องถิ่นคอยให้คำแนะนำในการดำเนินกิจกรรมนั้น ๆ สิ่งเหล่านี้ยังส่งผลให้ชุมชนเกิดการพัฒนาตนเองในด้านต่าง ๆ เช่น การจัดการความรู้ การถ่ายทอดความรู้ และการสื่อความหมายแก่นักท่องเที่ยว เป็นต้น อีกทั้งเกิดความรักหวงแหนในวัฒนธรรมและสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนสอดคล้องค่านิยมของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของสุดแดน วิสุทธิลักษณ์ (Wisudthiluck, 2011) วีระ สินเดชารักษ์ และ นาฬิกาดีศักดิ์ แสงสนิท (Sindecharak & Saengsanit, 2013) มุทริกา พฤษภาพงษ์ (Phruksaphong, 2011)

จากการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยชุมชนมีส่วนร่วมของตำบลลานข่อยนี้ สามารถเป็นทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบใหม่ของตำบลลานข่อย โดยมุ่งเน้นในสร้างคุณค่าและเพิ่มมูลค่าของทุนวัฒนธรรมและทุนทรัพยากรที่มีในพื้นที่ การจัดการการท่องเที่ยวร่วมกันโดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนมากยิ่งขึ้น เพื่อสร้างสรรค์สินค้าและบริการทางท่องเที่ยว สามารถนำเสนอขายและตอบสนองความต้องการแก่นักท่องเที่ยวได้มากยิ่งขึ้น ในขณะเดียวกัน การเน้นย้ำการวางแผนในการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า การอนุรักษ์วัฒนธรรมและทรัพยากรที่มีอยู่รวมทั้งการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่รุ่นลูกรุ่นหลานล้วนเป็นรากฐานของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนของตำบลลานข่อยได้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาเชิงนโยบายหรือเพื่อนำไปใช้

1.1 หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่มี

บทบาทในการพัฒนาอาชีพและพัฒนาชุมชน ควรมีการวางแผนการใช้ทรัพยากรท่องเที่ยวในตำบลโดยทำงานร่วมกันกับชาวบ้านในชุมชน และวางแผนทางในเชื่อมโยงกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมและคุ้มค่า ทั้งนี้เพื่อเป็นการยกระดับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

1.2 การพัฒนาและการปรับปรุงด้านสาธารณูปโภคในแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ หรือจุดที่นักท่องเที่ยวแวะ สามารถสร้างความประทับใจ และสร้างความสะดวกสบายแก่นักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี อีกทั้งการจัดการรักษาความสะอาดของสถานที่อย่างจริงจัง และเร่งรณรงค์ให้มีการสร้างจิตสำนึกให้กับเจ้าบ้าน ผู้ประกอบการ และนักท่องเที่ยวให้ช่วยกันรักษาความสะอาดและอนุรักษ์ธรรมชาติ อีกทั้งควรจัดทำป้ายบอกเส้นทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว และป้ายชื่อแหล่งท่องเที่ยวที่ชัดเจน

1.3 การดำเนินการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวทั้งด้านแหล่งท่องเที่ยวและงานเทศกาลประเพณี และกลุ่มอาชีพตามสื่อต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ และต่อเนื่องทั้งด้านวิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต และแผ่นพับ

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ด้านการท่องเที่ยว เช่น การสื่อความหมายทางท่องเที่ยว การพัฒนาบุคลากรเพื่อการท่องเที่ยว รูปแบบและคุณภาพการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว การศึกษาผลกระทบจากการท่องเที่ยว และการวางแผนทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

2.2 ด้านอื่น ๆ เช่น รูปแบบการทำงานแบบมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนในการจัดการพื้นที่ เพื่อเปิดโอกาสในการสร้างความ

ร่วมมือและทำงานแบบบูรณาการในพื้นที่ การสำรวจ และการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญา รวมทั้งทรัพยากรต่าง ๆ ในพื้นที่ เพื่อจัดเป็นฐานข้อมูลของชุมชน และสามารถเป็นแนวทางในการเพิ่มศักยภาพ และส่งเสริมคุณค่าตามอัตลักษณ์ของพื้นที่

บรรณานุกรม

- Chantaranamchoo, N., Rattanapongpinyo, T., & Ratsanasart, D. (2014). Developing strategies for cultural tourism relevant to the ASEAN community based on the creative economy of four Dvaravati provinces. *University of the Thai Chamber of Commerce Journal*, 34(4), 1-15. (in Thai).
- Chantavanich, S. (2004). Qualitative research methods. Bangkok, Thailand: Chulalongkorn University. (in Thai).
- Chiarakul, T. (2013). Thai business preparations under the 2011-2015 ASEAN strategic plan for tourism. *University of the Thai Chamber of Commerce Journal*, 33(3), 127-142. (in Thai)
- Choibamroong, Therdchai. (2009). *Roles of local government in Sustainable Tourism Development based on The Philosophy of Sufficient Economy*. Bangkok, Thailand: Cabinet and Royal Gazette Publishing Office. (in Thai).
- Homchuen, S. (2011). Creative economy. *eTAT Tourism Journal*, 2, 4-27. Retrieved from [http://www.tatreviewmagazine.com/web/menu-read-web-etatjournal/menu-2011/](http://www.tatreviewmagazine.com/web/menu-read-web-etatjournal/menu-2011/menu-2011-apr-jun)
- menu-2011-apr-jun (in Thai).
- Intarakumnerd, P., Chairatana, P., Phruksaphong, M., & Tangtrakul, T. (2010). *Innovation system for knowledge based economy and creative economy : Case study of creative tourism industry*. Bangkok, Thailand: Office of the Education Council. (in Thai).
- Kaewsanga, P., & Chamnongsri, N. (2012). Creative tourism: A new choice of Thai tourism. *Suranaree Journal Soc. Sci*, 6(1), 93-111. (in Thai).
- Kerdjan, O. (2014). *The participation of local community in Eco-Tourism management at Klongkon managove forest in Samutsongkhram province* (Unpublished master's thesis). Dhurakij Pundit University, Bangkok, Thailand. (in Thai).
- Nirattakul, Y. (2008). Creative tourism: Building up, value-added & differentiation. *eTAT Tourism Journal*, 4, 99-107. Retrieved from <http://etatjournal.com/web/download-zone/64-download-zone/dl-etatjournal/423-dl-etatjournal-42551> (in Thai).
- Nualchroen, M., Watjanapun, W., & Chaitayakul, M. (2005). *The studying on the community potential as a tourism product in Phuket; Phangnga and Krabi provinces*. Retrieved from <http://tatrd.tourismthailand.org/research> (in Thai).
- Ohridska-Olson, R., & Ivanov, S. (2010). Creative tourism business model and its application

- in Bulgaria (September 24, 2010). *Proceedings of the Black Sea Tourism Forum 'Cultural Tourism – The Future of Bulgaria,' 2010*. Retrieved from <http://ssrn.com/abstract=1690425>
- Phruksaphong, M. (2011, July 3). Travelling on creative tourism. MGR Online. Retrieved from <http://www.manager.co.th/Travel/ViewNews.aspx> (in Thai).
- Sindecharak, T., & Saengsanit, N. (2013). Creative tourism: Tourist perception, readiness of activities owner and possibility for being creative tourism in Thailand. Retrieved September 12, 2016, from <http://www.dasta.or.th/images/inter/CT1%20TH.pdf> (in Thai).
- Wisudthiluck, S. (2011). Creative tourism model. Retrieved September 2, 2016, from http://www.dasta.or.th/attachments/article/852/20_9271.pdf (in Thai).
- Yasothornsrikul, P. (2011). Tourism and commoditisation. *University of the Thai Chamber of Commerce Journal*, 31(4), 127-142. (in Thai)